
XIX. SZÁZAD

Az Egyesült Államok korai évtizedeinek külügyi problémái és a nemzetépítés

Az Egyesült Államok korai történelmével kapcsolatosan számos hiányossága van az átlagembernek, aminek nem csupán az idősíkon észlelhető távolság az oka, hanem az a tudományos köd is, ami néha ezt a témát körüllepleti. Emellett a nacionalista történelemoktatás is az egyszerűbb és patrióta értelmezést szereti hangoztatni, ami nem mindig vág egybe azzal, ami a tizennyolcadik század végén valóban megtörtént. Az alapfelfogás szerint a Nagy-Britannia elleni függetlenségi háborúval – aminek halhatatlan ékköve maga az 1776. július 4-i Függetlenségi Nyilatkozat – egy új nemzet született. Azonban ekkoriban még korántsem lehet egységes amerikai nemzetfogalomról beszélni. Az éghajlati viszonyok, a részben ebből adódó termelési módok vagy a kulturális egyediségek következtében egy nagyon is pluralista új állam szerveződött, amiből az egységes nemzeti szellem hiányzott. A következő évtizedek feladata volt ezt az egységes nemzetet megteremteni, hogy a sikeres jövő felé utat meg lehessen tenni.

Jasper M. Trautsch, a németországi Humboldt Egyetem történelemoktatója ezt a nemzeti evolúciót teszi vizsgálatának tárgyává az Egyesült Államok első bő három évtizedében, a függetlenségi háborútól a britek ellen vívott 1812-es háborúig, amit gyakran emleget az amerikai történelem és közlemények második függetlenségi háborúként. Trautsch tézise egyszerű. A pszichológiából jól ismert egyéni és csoportidentitást alapul véve azt hangsúlyozza, hogy mivel nem létezett egységes amerikai nemzet, az alapító atyák és az első évtizedek politikai vezetői tudatos aktív és agresszív külpolitikával teremtették meg azt. Ahogy fogalmaz, „a kezdeti időszakban az ame-

rikai nemzetnek külső ellenségekre volt szüksége, hogy így alkosson nemzeti sajátsgot”. (9. o.) A logika könnyen érthető. Amennyiben ellenségképet sikerül az országon kívül megalkotni, arra egységes fellépés szükséges az országon belül, ami nemzeterősítő jelleggel bír, és ha az Egyesült Államoknak sikerül önmagát meghatározni a külföldi erőkkal – elsősorban európai hatalmakkal – szemben, azzal megteremthető egy szilárd amerikai nemzet alapja. Így már sokkal nagyobb sikerrel vághat neki az új nemzet a történelmi útnak. Más szóval a külpolitika teremti meg a belső kohéziót, a nemzeti együttléte, a patrióta amerikai közösséget.

És valóban nem kellett hozzá nagy belátás, hogy a fiatal Egyesült Államoknak sikeresen kell rendeznie a külkapcsolatait, illetve az abból adódó hátrányokat a sikeres boldoguláshoz. Nagy-Britannia, Franciaország, Spanyolország és az őslakos indiánok mind-mind gátolták az amerikai kereskedelmet, terjeszkedést, sőt, még nemzetbiztonsági veszélyt is magukban hordoztak. A britek gyakorlatilag nem ismerték el az új államot és továbbra is erődöket tartottak fenn annak területén, ráadásul arra biztatták az indiánokat, hogy azok álljanak ellen az amerikai telepések nyugati terjeszkedésének. A franciák – az angolokhoz hasonlóan – nem nyitották meg a Karib-térségben a kereskedelmi kikötőket az amerikai hajók előtt. A spanyolok a Mississippin akadályozták az amerikaiak tengerre való kijutását, így fojtotgatva azok kereskedelmét, amiből nemzeti vagyonuk elsősorban származhatott.

A szerző könyvében elsősorban Angliára és Franciaországra koncentrál. Ennek oka az, hogy ez a két európai hatalom volt egyfelől akkora méretű veszély, ami könnyen életre tudott hívni egy nagyobb fokú amerikai közösségi szolidaritást a kívülről érkező fenyegetés ellen, illetve ezek voltak azok a nemzetek, amikkel összemérhette és össze is akarta mérni magát a formálódó amerikai nemzet: ők jelentették igazán azt a „másikat”, ami minden szempontból megmutathatta az amerikaiaknak, kik is ők valójában. Be kellett bizonyítani, hogy az amerikaiak felérnek az európai civilizációhoz. Azt is érdemes megemlíteni, hogy belül is volt „másik”: az indiánok és a néger rabszolgák tradicionálisan erősítették a sokszínű fehér lakosságban

az egységet vagy szolidaritást. Nem véletlen, hogy az USA 1787-es második alkotmánya nyomán kialakult államegység nem terjesztette ki ezen népcsoportokra az állampolgárságot: az Egyesült Államok a szabad fehér emberek országaként indult.

A szerző metodológiája az újságcikkekre – mint publikus – és diplomáciai eszmecserékre – mint magánszférába tartozó információra épít. A kettő ugyanis szorosan összefügg egymással. Az egységes nemzeti öntudat alakítói leginkább az újságok voltak, amelyek száma megsokszorozódott a köztársaság első három évtizedében. Ezek – a szintén hatalmasan fejlődő úthálózat segítségével – gyakorlatilag összekötötték az ország lakosságát. Ezért az első kategóriában (újságok) az egymásnak feszülő álláspontokkal körvonalazódik a születő amerikai nemzeti önmeghatározás, míg a másodikban (diplomácia) a szélesebb értelemben vett külpolitikacsinálók gondolatai világítanak rá, hogyan kívánták az amerikai politikusok a nemzetet meghatározni európai riválisaival szemben. Az újságok hasábjain kibontakozó közvélemény hatással volt a döntéshozókra is, hiszen le tudták mérni, mit támogat, illetve mit ellenez az amerikaiak többsége. A hivatalban lévők pedig sokszor saját írásaikkal – legtöbbször álneven – próbálták befolyásolni a közhangulatot. Ez utóbbi csoport a kibontakozó külpolitikai válsághelyzeteket – különösen a brit és francia vonatkozásban – használta fel saját belpolitikai bázisa megerősítésére és mozgósítására. A szerző hat időrendi fejezetben mutatja be az új alkotmánytól egészen az 1812-es háborúig az előbb említett nemzeti öntudat kialakulását és fejlődését, és hogyan próbálták ezt a döntéshozók és az újságok alakítani és saját szájuk íze szerint formálni.

Az első ilyen tematikus fejezet a francia forradalom alatti időszakban tárgyalja az amerikai öntudatot és a megjelenő politikai ideológiákat. Az új alkotmány első éveiben a köztársaság és benne a kormány értelmezése egyre jobban kezdett két ideológiai csoportosulást létrehozni: a föderalistákat és a republikánusokat. Ezek a legtöbb szempontból nem tekinthetők a modern politikai pártokhoz hasonlatosnak, de ideológia téren éles különbség volt köztük, és emiatt protopártokként kell értelmezni őket. Míg a föderalisták – Alexander Hamilton és John Adams vezérlésével – egy elitista, a

tömegdemokráciában veszélyt látó és a külpolitikában Nagy-Britannia kegyeit kereső csoportosulás volt elsősorban Új-Angliában és a városokban, addig a republikánusok – Thomas Jefferson és James Madison voltak az idelógok – inkább a farmerekre, városi kézművesekre és vidéki népességre támaszkodtak, és brit-ellenességük heves volt. A francia forradalom gyakorlatilag egybeesett ezeknek az ideológiai frontvonalaknak az elmélyülésével, és Trautsch úgy érvel, ez a külpolitikai krízis hozta ütközőpontra a két ellentétes tábor amerikai azonosságát meghatározó képét – és teremtett egyben kibékíthetetlen és áthidalhatatlan különbséget közöttük. Noha 1789-ben, a francia forradalom kitörésekor szinte minden amerikai egyöntetűen örült a francia eseményeknek, hiszen abban saját példájuk követését látták, a forradalmi terror elmélyülésével a belföldi amerikai ideológiai szakadék szélesebb lett, mint valaha. A föderalisták a radikálizálódásban és forradalmi túlkapásokban inkább veszélyt láttak, és most már ideológiai meggyőződésből is a britek mellé álltak, akik ekkor már háborút vívtak Franciaország ellen. A republikánusok azonban pont a radikális francia lépésekben látták azt, amit szerintük saját hazájukban elmulasztottak: nagyobb egyenlőséget teremteni a különböző társadalmi rétegek között. Ugyanakkor a franciákat megtámadó britek – akiket persze azelőtt sem szívteltek – deklarált ellenségei lettek a republikánus tömörülésnek. Így hát az egymásnak feszülő ideológiai felek a kibontakozó európai háború kimenetelét összekötötték saját otthoni boldogulásukkal. Ráadásul, mindkét pártkezdemény „saját politikai krédóját kívánta az amerikanizmus egyetlen valódi megvalósulásaként bemutatni”. (60. o.) Így vált egy messzi földön vívott háború az amerikai önmeghatározás mozgatórugójává a fiatal Egyesült Államokban.

A következő fejezet az elsőben felvázolt probléma egyenes folytatása. Az angol–francia háború, illetve a belpolitikában kialakult törésvonalak mentén megfogalmazott külpolitikai irányzatok ellentétes irányba húzták az Egyesült Államok külpolitikáját. Ez annál is inkább volt lehetséges, mert a törvényhozás inkább republikánus kezekben volt, míg George Washington jobbára a föderalisták szellemi vezetőjére, Hamiltonra hallgatott, de ugyanakkor nem akarta elide-

geníteni a külügyminiszter Jeffersont sem. Washington békéltető és egyensúlyt kereső politikája viszont csak félsiker volt, és továbbra is nyitott kérdés maradt, hogy melyik politikai csoportosulás lesz képes az amerikai nemzeti öntudatot és identitást meggyőzőbben képviselni az amerikaiak számára. Washington végül – Hamilton hatására – semlegességet hirdetett az európai hadviselőkkel szemben, de ez csak félmegoldás volt, mert egyrészt „sem a föderalisták, sem a republikánusok nem támogatták a semlegességi politikát”, másrészt pedig az újonnan érkezett francia követ a hivatalos amerikai semlegességi politika ellen dolgozott – republikánus támogatással. (75. o.) Miután ez az ügy is elült, a republikánusok a gazdasági terepre terelték aktivitásukat és háborút akartak kiprovokálni Nagy-Britanniával. A föderalista ellenlépés John Jay Londonba küldése volt, amelynek fő célja a britekkel való ellenséges viszonyok elsimítása és a kereskedelmi viszonyok rendezése volt. A semleges nemzetek jogai mellett az 1783-as békeszerződés bizonyos pontjait még mindig nem teljesítették a felek, így ez is tovább terhelte az amerikai–brit viszonyt. Az 1794 novemberében aláírt szerződést a következő nyáron ratifikálta az amerikai törvényhozás. Az USA-nak kedvező szerződés némileg meglepő módon hatalmas belpolitikai vihart kavart, de ahogy Trautsch érvel, a szerződést „a föderalisták és republikánusok közötti csata keretén belül kell vizsgálni, ami az amerikai identitás meghatározása miatt dúlt”. (87. o.) Számos korabeli újságcikkkel és a kiemelkedő politikai vezetők egy-egy levélrészletével Trautsch jól mutatja be, hogy a valódi küzdelem a hazai „hogyan tovább?” köré szövődött, aminek az alábbi külpolitikai sarokpont adta az egyik alapját: az Egyesült Államok Franciaországgal vagy inkább Nagy-Britanniával képzelel el jövőjét a nemzetközi szinten? S mivel a republikánus háborús uszítás a szerződés következtében tarthatatlanná vált, ráadásul a megállapodás rövid időn belül kedvező fordulatot hozott az Egyesült Államoknak, a közvélemény, sőt számos republikánus is mögé állt. Noha a föderalistáknak sikerült megnyerni egy fontos ütközetet a nemzeti identitásért folytatott küzdelemben – amelynek a külpolitikai krízis adott keretet – sikerük nem volt hosszú életű.

A következő két tematikus fejezet tulajdonképpen egy egységet képez. Trautsch a sokszor elfeledett kvázi háborút (1798) hozza példának, amikor is a franciákkal vívott tengeri kölcsönös adokkapok a szerző szerint a John Adams (és Hamilton) vezette és hatalmon lévő föderalistáknak volt köszönhető, akik egy franciaellenes amerikai nacionalizmust próbáltak így megerősíteni. Így meg lehetett szabadulni a nyomasztó francia szövetségtől, amit még a függetlenségi háború alatt kötöttek, illetve a belpolitikában sarokba lehetett szorítani a republikánusokat, hiszen az ellenséget senki sem támogathatja a nemzettel szemben. A két ország között megkezdett tárgyalások azonban nem hozhattak érdemi eredményt és a konfliktus végül a nem deklarált kvázi háborúhoz vezetett, amelynek nyomán megszületett az addig csak embrió állapotban lévő amerikai haditengerészet. De a könyv szempontjából fontosabb, hogy a föderalistáknak sikerült elkerülni, hogy a francia politikai modell esélyt kapjon az Egyesült Államokban. Ahogy Trautsch fogalmaz, „az Adams-kormány föderalista vezetői provokálták ki a kvázi háborút azért, hogy Amerikát leválasszák Franciaországról, aláássák az amerikai identitás frankofil meghatározását és így diszkreditálják a demokratikus egalitáriánizmust, amit a francia forradalom jelképezett”. (126. o.) És valóban, a nem deklarált háború elégségesnek bizonyult ahhoz, hogy a legtöbb republikánus elpártoljon Franciaországtól és támogassa a föderalistákat azok nemzetvédő munkájában. Ettől még a két ellentétes politikai csoportosulás közötti feszültség nem csökkent, csupán a francia példa vagy ellenpélda került ki a közbeszédből – az amerikai identitás kérdése továbbra is megmaradt. És mivel a föderalisták egyre inkább nyíltan a britek pártjára álltak a franciák elleni háborúban, annak ellenére, hogy 1799 folyamán a francia veszély megszűnt, a republikánusok őket vádolták nemzetellenességgel, az igazi amerikanizmus feladásával és elárulásával. Ennek a vége a republikánusok győzelme lett az 1800-as választásokon, aminek nyomán Thomas Jefferson került az elnöki hivatalba.

A két zárófejezet megint együtt jár körül egy újabb témát a már megismert koncepció alapján. Ezúttal viszont már egy deklarált hábo-

rút vizsgál az amerikai önazonosság meghatározásának szempontjából, illetve annak belpolitikai eredőjéről és vonzatáról. A britek ellen vívott 1812-es háború egyben gyakorlatilag a föderalistáknak a politikai színtérről való eltűnését is jelentette. A háborúhoz vezető utat Trautsch megint elsősorban a pártok eltérő külpolitikai felfogásban keresi és találja meg. A hatalmon lévő republikánusok szinte minden brit lépést támadó manővernek fogtak fel, akár volt alapja ilyen elképzeléseknek, akár sem. És legyen szó az indiánok fegyveres felkeléséről, az Európába irányuló amerikai kereskedelem feltartóztatásáról, és különösen az amerikai hajókra szökött brit matrózok ismételtlen a korona zászlaja alá való erőszakos beállításáról – a republikánusok ezt mind az Egyesült Államok elleni agresszív lépésként interpretálták. És mivel a föderalisták a britekkel való kiegyezést keresték, ezért most ők voltak annak a vádnak a kereszttűzében, hogy kiárúsítják a nemzetet. A republikánus britellenes nézőpont miatt a helyzet addig fajult, hogy a háború elkerülhetlenné vált – nem azért mert Nagy-Britannia ezt akarta, hanem mert az amerikai közvélemény provokálta azt ki. Így a britekkel való elmérgesült helyzetért felelős Jeffersont követő James Madison elnöknek nem volt más választása, mint háborús deklarációt javasolni a Kongresszusnak 1812 kora nyarán. Az amerikai fél (a republikánusok) persze úgy érezte, a háborút a britek provokálták ki, de valójában helyesebb Trautsch állítása, miszerint „az amerikai köztársaság volt, amelyik a háborút kereste, nem a brit királyság”. (213. o.) A háború következtében viszont a korábbi helyzet ismételte önmagát – de ezúttal fordított előjellel. Most ugyanis a republikánusok határozhatták meg, hogy mit is jelent az amerikai identitás, aminek fő sarokköve számukra az ország Nagy-Britanniától való teljes leválasztása volt. Úgy gondolták, így lehet egyrészt szabad utat engedni saját liberálisabb felfogásuknak, s mindegyeszerre teljesen ellehetetleníteni a föderalistákat, akiket árulóknak állítottak be az ország élet-halál harcában. Taktikájuk viszonylag egyszerű, de hatásos volt: „Azzal, hogy a briteket összekapcsolták a feketékkel és az indiánokkal, és az 1812-es háborút faji háborúnak tüntették fel, a republikánusok hiteltelenné tették korábbi anyaországukat, erős nyomást helyeztek a föderalistákra, hogy azok felhagyjanak brit kö-

tődésükkel, és sikeresen egyesítették a nemzetet a háború mögött”. (236. o.) Ráadásul a háború kimenetele amerikai vereséggel kecsegtetett, ami szintén erősítette a hazai kohéziót. A háború végül a genti békével zárult, ami semmilyen komoly következménnyel nem járt és visszaállította a háború előtti viszonyokat, viszont politikai értelemben végérvényesen elcsatolta az amerikaiakat Nagy-Britanniától. Diadalmaskodott egy liberális, egalitárius nézőpont a belpolitikában, és némileg érdekes módon a korábbi anyaországgal is egyre javult a kapcsolat a tizenkilencedik század során.

Trautsch végeredményben arra jut, hogy a két háború arra volt jó, hogy egyrészt a hatalmon lévő pártok az észlelt idegen veszély tükrében megpróbálják meghatározni az amerikai identitást, és egyúttal leválasszák az Egyesült Államokat Európától. Ennek sikere abban mutatkozott meg, hogy 1815-re diadalmas nemzeti láz volt tapasztalható Amerika szerte, és megalapozta a két-féltekés amerikai hozzáállást a nemzetközi ügyekhez: a keleti félteke Európához tartozik, de a nyugati felett csak az Egyesült Államoknak van joga lépéseket tenni, hogy a béke fennmaradjon. Ironikus módon, teszi hozzá a szerző, onnantól, hogy a külföldről érkező feltételezett veszély hatására kiforrott az amerikai öntudat és az abból fakadó nemzeti egység, a békés évtizedek alatt az amerikaiak hamar egymásban találták meg a hibát: nemsokára a rabszolgaság került a viták központjába és megszilárdult az Észak-Dél szembenállás. Az amerikai társadalom magán belül észlelte a veszélyt – az ellentétes politikai csoportosulásokban –, és ez nemsokára szétszakadáshoz és polgárháborúhoz vezetett.

Trautsch hatalmas másodlagos irodalom mellett elsősorban a korabeli újságcikkekre és a diplomáciai magánlevelezésekre támaszkodik gondolatainak alátámasztására. Minden fejezetben képi illusztráció is van – korabeli alkotások, rézkarcok, karikatúrák, amik jól illusztrálják az adott fejezetben tárgyalt politikai hangulatot. A könyv megerősíti a régi tézist, miszerint a külpolitika elsősorban a belpolitikától függ, azzal van szoros összefüggésben és nem valamilyen vákuumban létezik. Az amerikai köztársaság korai évtizedeiben ez hangsúlyozottan tetten érhető, és ezt mutatja be a szerző remek narratív eszközökkel. Noha néha talán túlságosan elnagyolt egy-egy

epizód esetén az érvrendszer, és apróbb dolgokat figyelmen kívül hagy (leginkább azzal, hogy a korai pártokat túlságosan monolitikusnak állítja be, ahol szinte nem is voltak nézetkülönbségek) a könyv egy percig sem unalmas, és a számos információ ellenére végig lendületes. Rengeteg remek meglátással tarkítva az Egyesült Államok korai történelmének egy fontos történetét meséli el, aminek tanulságai még ma is érezhetőek – nem csak az Egyesült Államokban, de a világban bárhol.

Jasper M. Trautsch: *The Genesis of America. US Foreign Policy and the Formation of National Identity, 1793–1815*, (Amerika születése. Az Egyesült Államok külpolitikája és a nemzetépítés – 1793–1815) Cambridge, Cambridge University Press, 2018. xiv + 314 o.

Peterecz Zoltán